

Tshiṭori tsha bugu iyi tshi amba nga Vho Bonisile John Kani.

Vho bebwa nga ḽa 30 Ṫhangule 1943 ngei New Brighton, ḽoroboni ya Gqeberha. Lutamo lwavho lwa u tamba matambwa na lwa zwiṭori lwo vhoneḽa vha tshee muṭuku.

Musuhana uyu wa Kapa Vhubvaḽuvha o aluwa a vha mutambi, muṽwali na mulangavhatambi a re muḽivhalea ḽifhasini ḽoṭhe.

Makhulu wa Vho Kani ndi vhone vhe vha vha thetshedza lutamo lwa zwiṭori.

Vho vha anetshela ngano nnzhi na u vha funza u shumisa ngelekanyo kha u sika zwiṭori.

Madekwana maṇwe na maṇwe, vha sa athu eḡela, makhulu wavho vho vha vha tshi vha anetshela zwiṭori zwi no tshuwisa.

Zwiṭori zwa muloi wa maṇo malapfulapfu na ḡala ndapfundapfu!

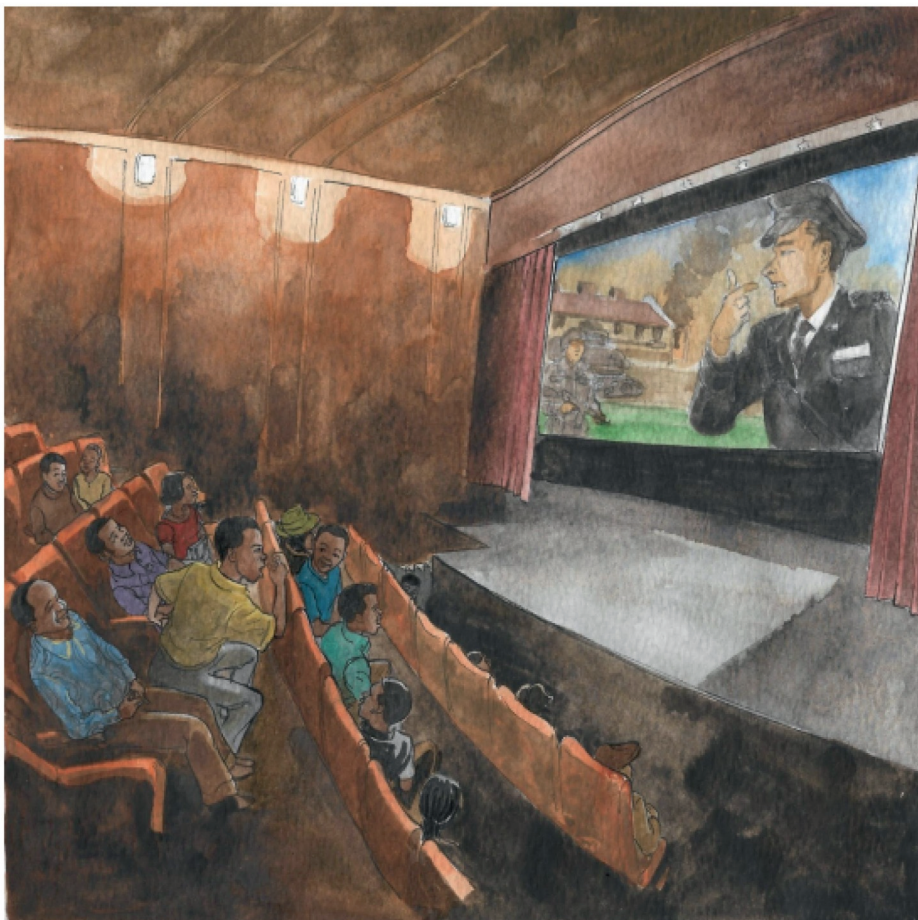

Liñwe guvha, makhulu wavho vha ri Vho Kani vha anetshele tshiṭori.

Vho Kani vha thoma nga heyi ngila, “Kale-kale ho vha hu na muñwe mukegulu we a vha a tshi ṭoda vhana vha tshi anetshele ngano.”

Vho Kani vho takadzwa nga u anetshela zwiṭori. Vho mbo thoma u tamba kha matambwa a tshikolo.

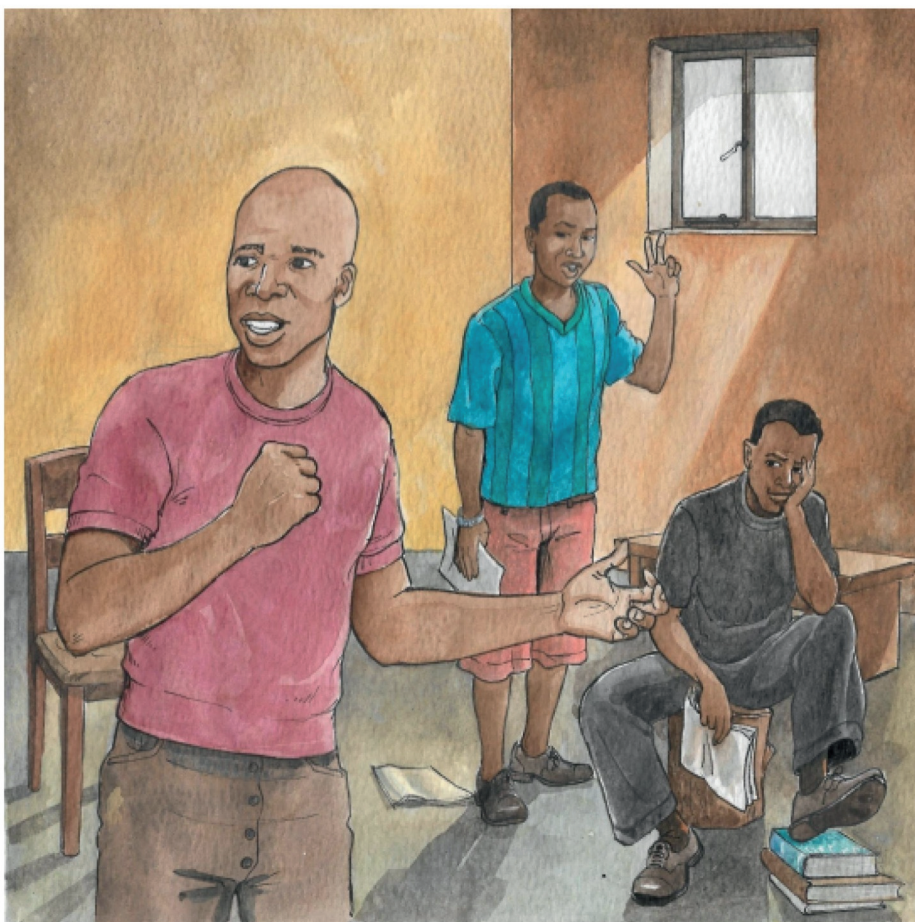
Liṭambwa ndi tshiṭori tshi no tambwiwa nga vhatambi.

Vhatambi vha a kona u shandula maipfi avho na kuambeke vha ḡiita vhabvumbedzwa vho fhambanaho. Vha tamba sa vhabvumbedzwa kha matambwa kana fiḡimu.

Musi Vho Kani vha tshee muswa, vho vha vha tshi ya fiḡimuni vhe na khonani dzavho dzi sa pfi English zwavhuḡi.

Vho vha vha tshi ḡologela khonani dzavho mufhindulano wa English, vha tshi khou ḡiita vhabvumbedzwa vha re kha fiḡimu.

Musi vho no phasa Sekondari ya Ntsha, Vho Kani vho ya vha shuma femeni.

Vho dzhoina tshigwada tsha vhatambi, vhe vha vha vha tshi shuma mishumo yo fhambanaho. Vhunzhi havho vho vha vhe Vharema.

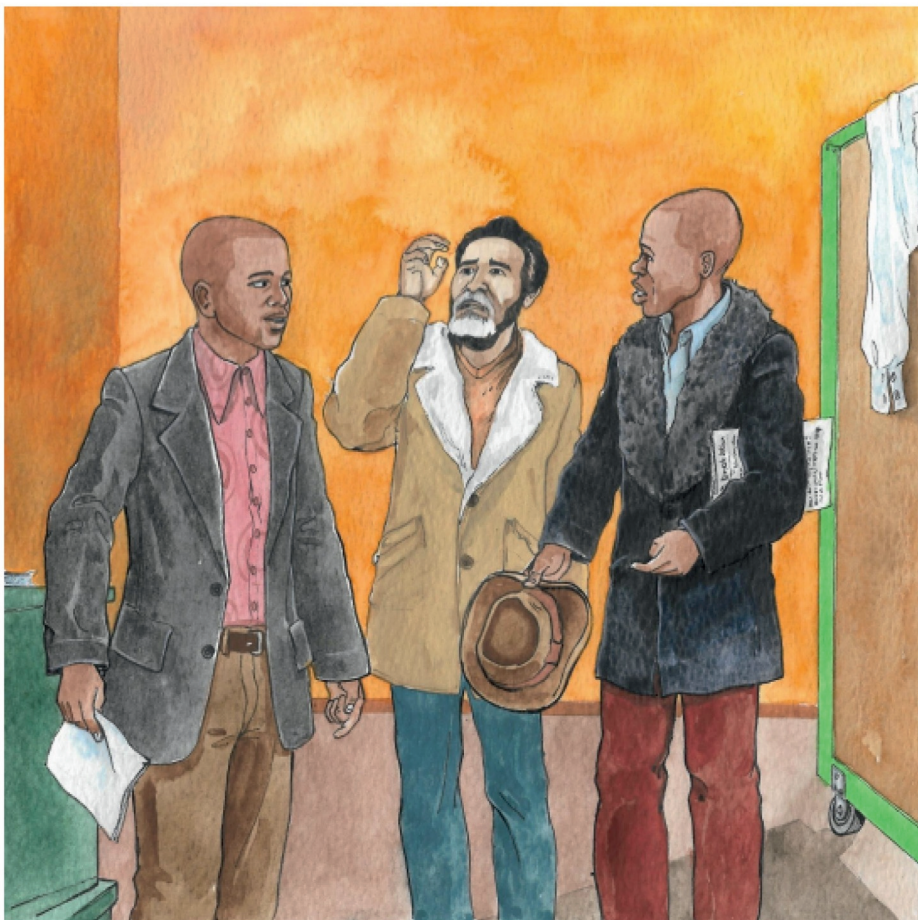
Vho Kani vha ri, "Ro vha ri sa tou vha tshigwada tsha dhirama fhedzi. Ro vha ri maswole a tshiṭeidzhini. Ro shumisa matambwa kha u lwa na u vhaisiwa."

Nga tshenetsho tshifhinga, Vho Kani vho vha vhe khonani khulu na mutambi a no pfi Winston Ntshona. Vha thoma u n'wala vhothe matambwa. Vho vha vhe kha tshigwada tsha qirama tsha *Serpent Players*.

Tano la u thoma la tshigwada itshi lo tambelwa dindini la kale la nowa li re Vhugalaphukha ngei Gqeberha.

Ndi ngazwo vho divhidza uri vha pfi *Serpent Players*. Dzina *Serpent* li amba nowa.

Mukuvhanganyi wa tshigwada tsha *Serpent Players* ho vha hu mutambi-muñwali Athol Fugard.

Vho Athol, Vho Kani na Vho Ntshona vho shuma vhoṭhe kha u ñwala matambwa mavhili a ndeme miñwahani ya 1970.

Matambwa aya a amba nga u vhaiswa ha Vharema Vha Afrika Tshipembe nga apariteiṭi.

Matambwa aya a pfi *Sizwe Banzi is Dead* na *The Island*.

Sizwe Banzi is Dead li amba nga ha milayo ya basa, musi Vharema vha tshi tea u tshimbila vhe na liṅwalwa li no pfi ḡompasa.

Sizwe Banzi ha koni u wana mushumo ngauri ha na phemithi basani yawe.

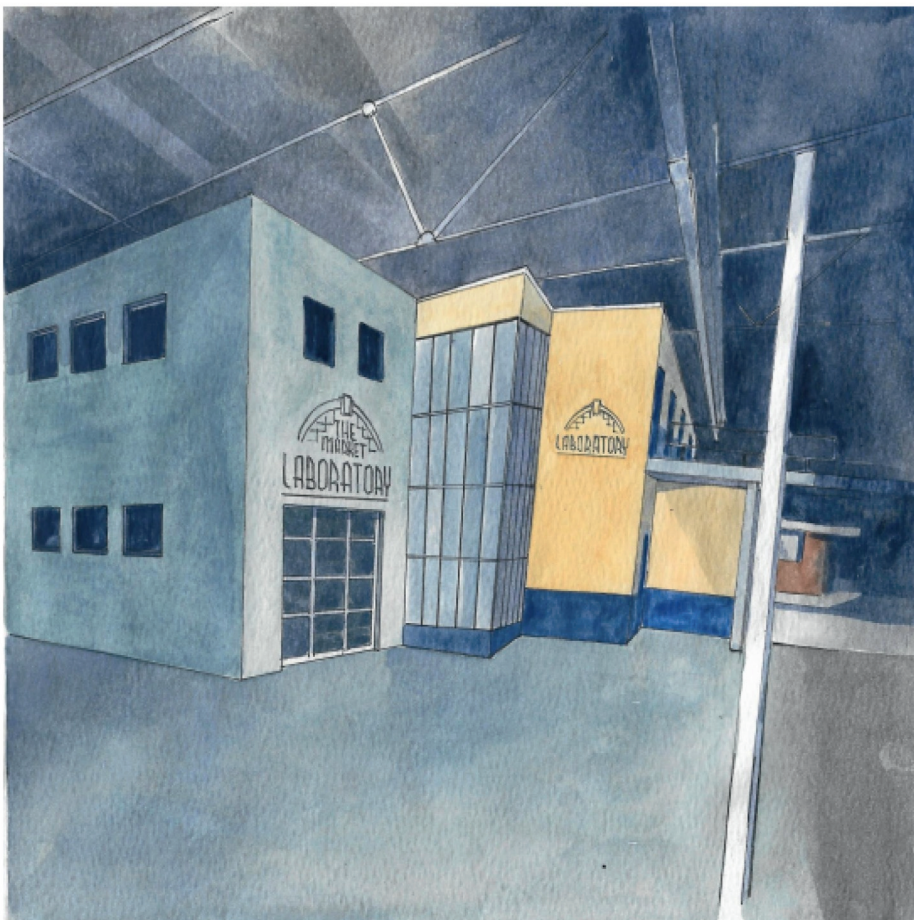
The Island li amba nga vhanna vhavhili vha re Robben Island, dzhele i no ḡivhea ya zwivhotshwa zwa polotiki.

Nga 1975 ngei New York, Vho Kani na Vho Ntshona, vho wina *Tony Award* dza *Sizwe Banzi Is Dead* na *The Island*.

Tony Award ndi pfufho i re na ndeme lifhasini lothe ya u konesa u tamba thyetha. (Matambwa a tambelwa thyetha.)

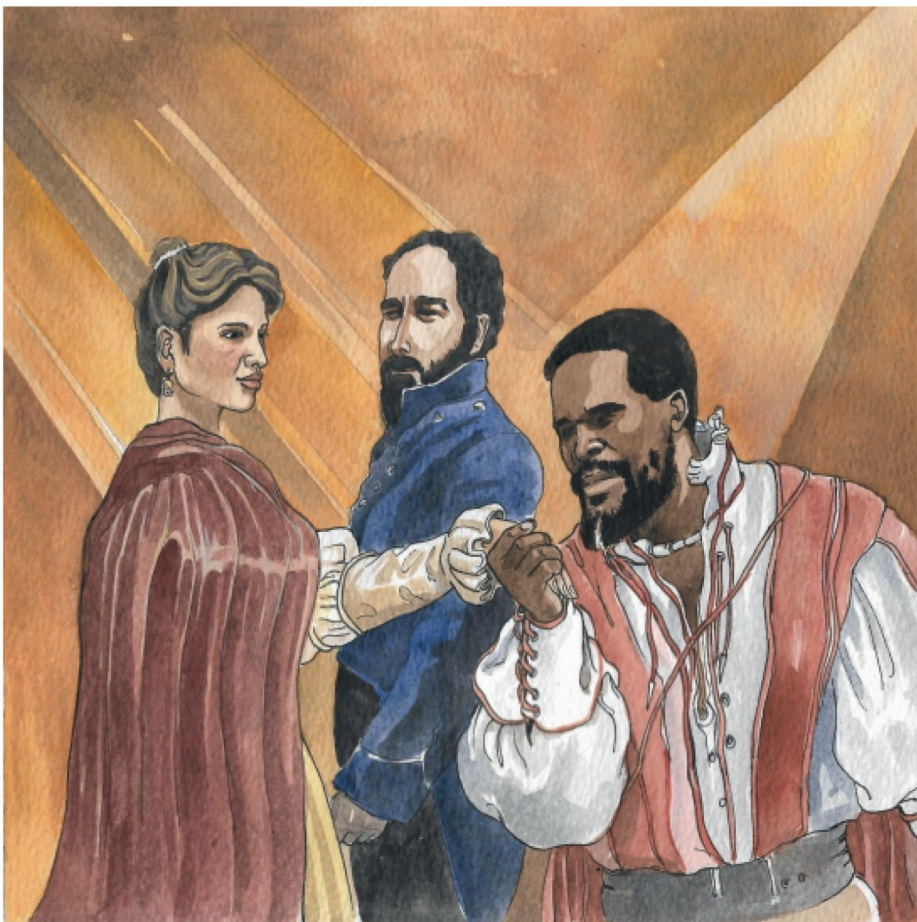
Nga 1977, Vho Kani vho thoma u shuma na mutshimbidzi wa thyetha Barney Simon.

Vho Kani na Vho Barney vho thoma *Market Theatre Laboratory*, i re tshipiḡa tsha *Market Theatre* ngei Johannesburg.

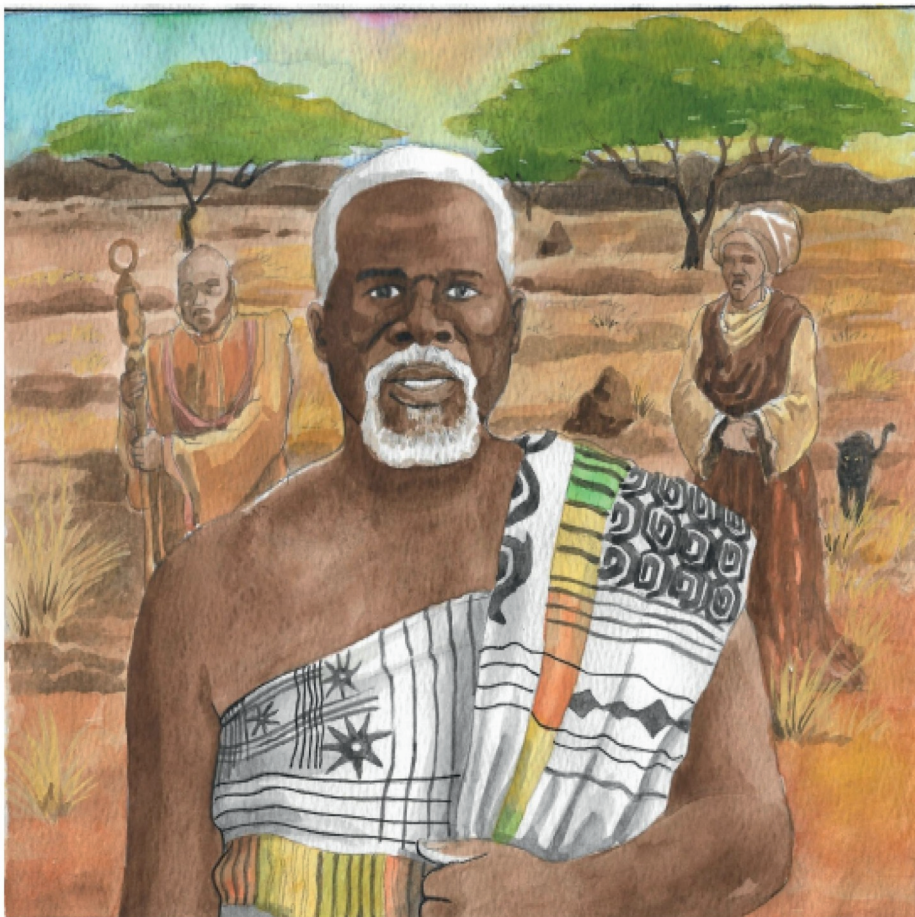
Laboratory iyi i gudisa vhathu u shuma thyetha, nga manḡa kha u vha vhatambi.

Nga 2014 dzina ḽayo ḽo vho pfi *John Kani Theatre*, zwi tshi edzisela dzina ḽa mutambimakone uyu.

Nga 2002, Vho Kani vho n̄wala ʃitambwa ʃa u tou thoma vhe vhoṯhe. ʃi pfi *Nothing but the Truth*, ʃi amba nga Afrika Tshipembe ʃa musi apariteṯi yo no fhela.

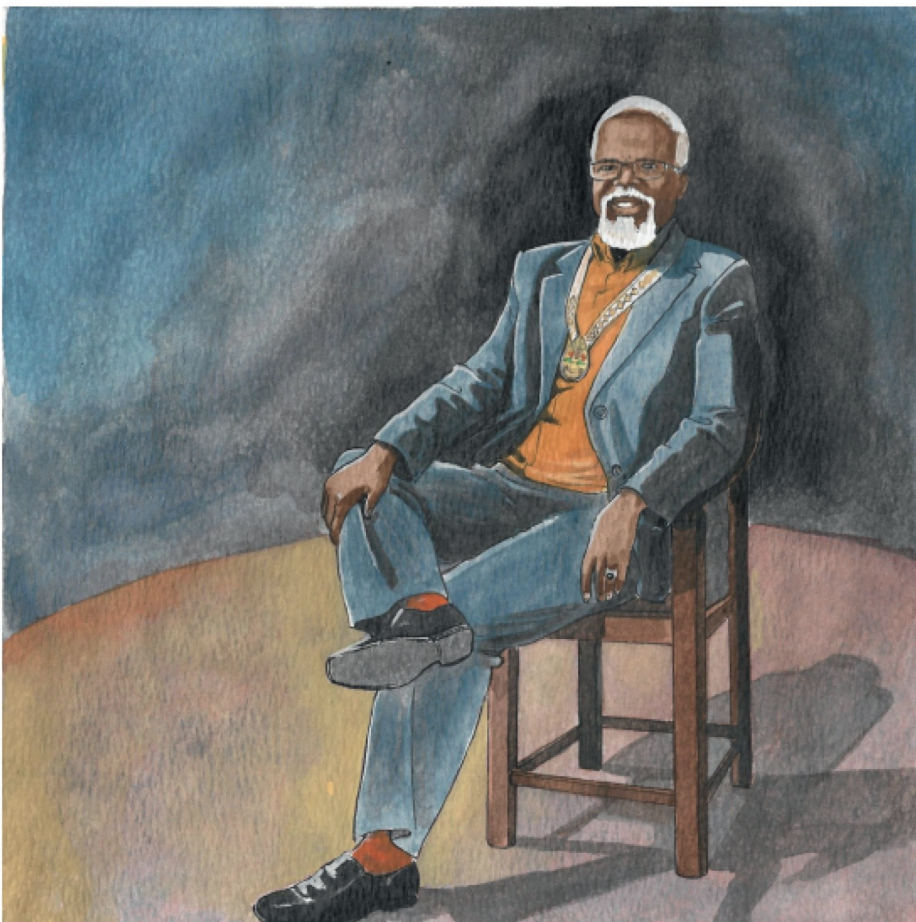
Kha minwaha minzhi, vho tamba kha matambwa o fhambanaho sa, *Othello* nga William Shakespeare, *Miss Julie* nga August Strindberg.

Vho Kani vho tamba na kha matambwa a TV na kha dzifilimu. Nga 2016, vho tamba sa *King T'Chaka of Wakanda* kha filimu ya *Captain America: Civil War*.

Nga murahu ha minwaha mivhili, vho tamba hafhu sa *King T'Chaka of Wakanda* kha filimu ya *Black Panther*.

Vho ita uri luambo lwa Tshithosa lu ambiwe sa luambo lwa Wakanda!

Nga 2005 Vho Kani vho newa pfufho ya *The Order of Ikhamanga* nga Muvhuso wa Afrika Tshipembe.

Ndi pfufho ya vhukoni ha nṱha kha masia a vhutsila, sa tsumbo, kha thyetha, maṅwalwa, muzika, kana vhuvhigamafhungo.

Namusi Vho Kani vha kha ḡi tamba, u ṅwala na u wina zwinzhi kha thyetha.

—Vho John Kani vha amba zwi tevhelaho nga ha
vhukoni havho:

1. “Vhutsila, thyetha, u riwala na u tamba zwi
ita uri ndi kone u pfesesa zwine zwa khou
bvelela mbiluni yanga, tshivhindini tsha
muya wanga.”
2. Ni vhona u nga vha khou amba uri mini?
3. Ambani na vhañwe ngazwo.

—Mbudziso

1. Ndi nnyi we a tūtuwedza Vho John Kani uri vha takalele u anetshela zwiṭori nga matambwa? Ndi nga mini ni tshi ralo?
2. Ṭalutshedzani zwine vhathu vha tevhelaho vha ita: mutambi, muṅwali wa matambwa, mutshimbidzi.
3. Ni vhona u nga dzina ḽa tshigwada tsha ḽirama tshi no pfi *The Serpent Players* ḽo bva ngafhi?
4. Wanani uri hune na dzula hone hu na tshigwada tsha thyetha naa.
5. Vhatambi vha matambwa vha vha hani na bvumo mushumoni wavho?
6. Mavhonele aṅu ndi afhio nga vhatambi vha matambwa na vhaimbi?
7. Vho-John Kani vha ri, “Ro shumisa vhutsila u amba nga ha zwithu zwo khakheaho.” Ndi zwifhio zwithu zwo khakheaho zwine vha nga vha vho amba ngazwo?
8. Ni humbula uri ndi ngani vhathu vha tshi shumisa vhutsila u itela u amba nga ha zwithu zwo khakheaho tshitshavhani?

Tshiṭori itshi tsho sikiwa na u ṅwalwa nga
Tshivenda, sa tshipiḡa tsha thandela ya matheriaḡa
a u vhala ya Zenex Ulwazi Lwethu ya 2021.